

Вх. № 2646
Получено на XII 1929г.

~~VII-9-101~~
II 1184

Год. XXX.

Мартъ 1929 г.

Кн. 3.

ЮРИДИЧЕСКИ ПРЕГЛЕДЪ

С. С. Бобчевъ.

ВЪЗОБНОВЕНАТА ПАПСКА ВАТИКАНСКА ДЪРЖАВА

(Политико-юридически бележки)

1. Погледъ назадъ

Политическата и правна история ще забележи съ подчертаване едно велико събитие, което съ извърши на 11. II. 1929 г. Въ този день се разреши „римскиятъ въпросъ“. Въ този день се сложи край на една черковно-политическа препирня, висяща отъ 1870 г. въ отношенията на Квиринала и Ватикана, на италианското правителство съ св. Престолъ. Въ този день се подписаха три отъ грамадна важностъ документи — политически договоръ, конкордатъ и финансово съглашение, които уреждатъ окончателно бжднитѣ отношения на Италия и Папството.

Трѣбваше на св. Престолъ да застане единъ Пий XI, който съ своята далекогледостъ и мждростъ да намѣри много полезенъ за католичеството изходъ въ известна помирителностъ и отстѣпчивостъ къмъ италианското правителство; трѣбваше въ Квиринала да се изправи силниятъ водачъ — Дучето — Бенито Мусолини, не само за да разбере, но и да наложи помирението съ Папата, като му даде известни доста широки удовлетворения. Не току-тъй нѣкои публицисти и историци вече наричатъ акта на 11. II. „гениално дѣло“ на Мусолини и на папа Пий XI.

Въ що състоеше, сега вече разрешенъ, „римскиятъ въпросъ“?

Папитѣ, още отъ момента на пренасянето столицата на Римската империя отъ Римъ въ Византия (въ първитѣ десетки години на IV в.), погледнаха на своето положение не само като на духовни „владици“, но и като на свѣтски владетели. Тази идея се обосноваваше съ разни теории и съображения. Папата на Западъ стана по известно време и духовенъ и свѣтски суверенъ, и раздавателъ и разполагателъ на кралски и императорски корони. Времето минаваше. Силното могъщество на Папата се разклати отъ разни обществени и политически сътресения: отъ варварски нашествия въ Италия, отъ Реформацията, отъ Великата френска Революция. И всѣкога папството намѣрваше възможностъ не само да не урони

своето влияние, а, напротивъ, да се засили чрезъ разни нови институти и мѣрки.

Италия, географски терминъ въ време на Виенския конгресъ (1814—1815 год.), въ продължение на полустолѣтие бѣше щастлива да стане важна политическа единица. Заслугитѣ принадлежатъ на раннитѣ дейци отъ италианското възраждане (risorgimento), които приготвиха предпоставкитѣ и условията. Четирма сж, обаче, прякитѣ герои на италианското обединение: сардинския кралъ Викторъ Емануилъ, Кавуръ, Мацини, Гарибалди. На първо мѣсто стои Кавуръ, който разбра, че Италия безъ споразумение отъ вътре и безъ съюзъ отвънъ, не ще може да добие своя идеалъ — единството. Piemontъ съ Савойския домъ обърнаха на себе погледитѣ на всички италиански патриоти. Главнитѣ етапи на единението на разкъсаната на области и кралства Италия бѣха: 1849, 1859, 1866, 1870. Преди 1870 г. Италия, вече почти съединена, имаше за столица Флоренция, но копнѣеше за Римъ. Въ 1870 г. италианскитѣ войски настѣпиха въ Римъ, който единствено оставаше папска територия, свѣтска и духовна столица, и го превзеха. Римъ стана италианска столица. На Папата се остави само Ватикана (двореца), съ черковитѣ и други дворци наоколо, но не като държавна територия. Гласува се отъ италианския парламентъ и единъ Законъ за гаранциитѣ, по силата на който на Папата се гарантираше независимостъ, като на католически свещеноначалникъ, пълна свобода въ сношенията му съ католическия свѣтъ, личността му се признаваше за свещенна и неприкосновенна, допускаше се да има при него чужди посланници и той да праща такива при чужди двореци, да има своя поща, телеграфъ, опредѣли му се, въ добавъкъ, и една годишна дотация отъ 3,250,000 итал. лири (франка).

Пий IX, току-що закриль единъ Вселенски католически съборъ (1869—1870), на който Папата бѣше провъзгласенъ за непогрѣшимъ, кога действува като глава на католическата черква и издава наредби — Пий IX не прие този законъ, отказа да има каквото и да било общуване съ италианското правителство, прогласи се доброволень „затворникъ“ въ Ватиканъ и отъ тогазъ никой Папа не отмѣни туй решение. Всички папи, дошли следъ това — Львъ XIII, Пий X, Бенадиктъ XV и сегашниятъ папа Пий XI — не сж излазяли вънъ отъ предѣлитѣ на Ватиканския дворъ. Тукъ е произхода на „Римския въпросъ“. Влиянието на Папата, и следъ това ограничение и затворничество, не се намали. Папата игра, играе, и, види се, ще играе важна духовна, морална и даже политическа роля въ съвременнитѣ събития, международни и междудържавни отношения. Въ време на свѣтовната война не единъ пътъ той се канѣше да бжде

арбитъръ-помиритель. И сега, на 11. II. тази година положението на Папата се измѣня къмъ засилване. На Папата преди всичко се признава една територия и „свѣтска власт“, редомъ съ духовната.

* * *

Въ тѣзи наши бележки нѣма да засѣгаме деликатния въпросъ за отношенията между Папството (като началство на католицизма) и православната черкова. Тѣзи отношения сж били винаги натегнати, неуредени и, даже, много пжти враждебни. И сега, гласове отъ православни богослови и канонисти се обаждатъ съ съжаление за станалото. Тѣ намѣрватъ, че признаването на Папата върховна свѣтска власт оставя откритъ принципалния въпросъ за едно разбиране между черковитѣ. Православната черкова, казватъ, щѣше да се радва на това велико свѣтовно и историческо събитие, ако помирието между Квиринала и Ватикана бѣше станало, като се припознаеше само духовната власт на папата, само като католически свещеноначалникъ (Вж. *Le Messager d'Athènes* отъ 1929.23.II. статия отъ Амилкаръ Ала-визатосъ и отговора на католика Жиефъ.) Възобновяването на папската държаза ние разгледваме тука отъ чисто историко-правно и междудържавно гледище. А така поставенъ въпросътъ, неговото разглеждане не може да не интересува не само българския общественикъ и читателъ въобще, но и българскиятъ юристъ въ частностъ. Въ тѣзи бележки ние ще се държимъ въ рамкитѣ на официалнитѣ данни, познати до сега.

II. Споразумението между Квириналъ и Ватиканъ и документитѣ, на които то почива.

Отдавна се е готвило това споразумение, което най-после бѣ извършено сполучливо и за дветѣ страни, поне тѣ се хвалятъ съ него. Следъ избора на папа Пий XI вече се правятъ за това пòпостоянни усилия. Имаше да се надвиятъ две спънки: тия на теоретицитѣ — либерали — и тия на патриотитѣ. Времето изглади, премахна първитѣ; Мусолини се реши да надвие вторитѣ.

Не току-тъй Пий XI въ една своя речъ го нарече про-воденъ отъ Провидението да развърже „гордиевия възелъ“ — римския въпросъ.

Три сж документитѣ, които съдържатъ споразумение-то: 1. единъ договоръ, който е осьта на цѣлата спогодба — за Мусолини; 2. конкордата, безъ който Пий XI не би подписалъ договора; 3. най-после — финансовото съглашение.

1. Договорътъ (трактатъ) първоначално е ималъ три параграфа, отпосле допълнени. Той е политически актъ,

подписанъ въ Латранския дворецъ. Съ него се туря край на недоразуменията, решава се веднажъ за винаги „римскиятъ въпросъ“, висящъ отъ 1870 г. Той е подписанъ отъ двама суверени: Викторъ Емануилъ III — за него Бенито Мусолини и папа Пий XI — за него секретарьтъ му Гаспарри. Споредъ него св. Престолъ заявява, че е удовлетворенъ, тъй като той ще може да извършва въ свобода и независимостъ своя суверенитетъ, като суверенно правителство въ Римъ, Италия и цѣлия свѣтъ. Папата заявява въ договора, че „окончателно и безвъзвратно римскиятъ въпросъ е решенъ и премахнатъ, и че той „признава кралство Италия подъ династията на савойския домъ съ Римъ за столица на италианската държава“.

Отъ своя страна Италия признава „Държавата на гр. Ватиканъ“ подъ върховенството на папския суверенитетъ. Всѣка друга несъгласна съ договора предишна наредба се отмѣнява.

Ватиканъ и Квириналъ ще се отнасятъ помежду си като две държави, като две правителства.

2. Конкордатътъ има 45 параграфи (членове). Въ него, на първо мѣсто се оговорва характера на Римъ и отношенията му къмъ Папата: Римъ, бидейки свещенъ градъ, седалище епископско на папския суверенъ и центъръ на католическия свѣтъ, италианското правителство е длъжно да отстранява отъ него всичко, което би могло да урони този му характеръ. Католическата вѣра се признава за държавна, като се опредѣля, че черковата има право чрезъ своитѣ служители да [действува свободно, да участвува въ треби при военнитѣ сили, да сѣди духовнитѣ и брачни дѣла, да има своитѣ конгрегации и организации, които държавата признава за юридически личности.

3. Финансовото съглашение (конвенция) задължава италианското правителство да плати на Папския престолъ въ брой 750 мил. лири и още 1 милиардъ въ рента — за тази целъ се издаватъ облигации съ 5% на носителя. По този начинъ се изплаща нѣщо по-малко отъ онова, което се дължи на Папата, до сега споредъ стария законъ за гаранциитѣ отъ 1871 г.

III. Название на папската държава и нейната територия.

Както се вижда отъ официалнитѣ документи, възобновената папска държава се нарича: „Държава на града Ватиканъ“ (Stato della citta Vaticano). Тъзи държава е вжтре въ Римъ, столицата на Италия, припозната и отъ св. Престолъ. Границитѣ на тази държава се бележатъ върху една карта къмъ договора. Територията има 440 декара. Спроти досегашната територия, новата държава е уголѣмена съ около десетъ декара.

Тази територия съдържа въ своитѣ граници: Ватиканския дворецъ, градинитѣ, папския дворецъ, черковата св. Петъръ, една площадъ (на св. Петъръ) въ вѣчно ползуване, нѣкои жилища около Ватикана, които се обитаватъ отъ кардинали, но се ползуватъ съ екстериториалностъ; една гара.

Върху тази територия Папата има върховна свѣтска власть, като истински суверенъ. Нѣкои френски юристи вече се произнасятъ, че тази суверенностъ щѣла да има само символическо значение, но двегѣ договорни страни гледатъ на този суверенитетъ като на положително свѣтски. Наистина, юридическата природа на тѣзи държава е отъ особенъ родъ и ново, така да се каже, правово творение. Всичко въ нея е принадлежностъ на св. Престолъ. Частна собственостъ тука нѣма. Обаче договорътъ приема, че има граждани — население.

Италианското правителство се задължава да обслужва този „градъ-държава“ откъмъ пжтища и съобщения.

Територията на Ватиканската държава е прогласена за винаги неутрална и неприкосновенна. Имотитѣ на св. Престолъ не сж само въ Ватикана и сж три вида: 1 — тѣзи вжтре въ самия Ватиканъ сж подъ прякото пълно разполагане на св. Престолъ; 2 — тѣзи, които сж извънъ Ватикана — каквито сж прочутата Латранска базилика, Санта-Мария-Мажоре, св. Павелъ, дворецътъ на канцеларията, вилата на Кастель-Гандолфо (на 25 клм. отъ Римъ), се радватъ на дипломатически имунитетъ; 3 — сгради, като Григорианскиятъ у-тъ, библиотеката и археологическия институтъ — иматъ само фискаленъ имунитетъ.

IV. Поданство и население.

Най-трудниятъ и най-заплетениятъ въпросъ въ решението на „римския въпросъ“ е този за поданството и населението.

Всички на служба на св. Престолъ се смятатъ ватикански поданици. Но ако въ другитѣ страни въобще поданството се почва обикновенно съ раждането и се гу и съ формаленъ отказъ, тука, въ Ватиканската държава, дето населението е предимно неженено духовенство, поданството се придобива само чрезъ мѣстопребивание и се губи чрезъпросто напускане, изселване временно или постоянно.

Извънъ папската държава всички духовни лица, които живѣятъ въ Римъ и Италия, сж италиански поданици. Едно изключение се прави само за кардиналитѣ, които сж отъ курията*). Тѣ запазватъ ватиканското си поданство въ Римъ и въобще извънъ ватиканската територия.

Въ всѣки случай на практиката предстои да урежда тѣзи въпроси, а на международното право — да го систематизира.

*) Курията е висшата управна колегия, състояща отъ кардинали, по администрация и правосудие.

Ватиканската държава ще обърне най-много вниманието и грижитъ на това международно право.

V. Власть. — Права, привилегии и задължения на св. Престолъ.

Папата е суверенъ съ власть свѣтска и духовна.

Въ вътрешното и външно управление на Ватиканската Държава нѣма право да се намѣсва никоя външна власть. Взаимоотношенията си съ разнитъ държави Папата урежда чрезъ конкордати, както, впрочемъ, и досега.

Папската власть има своята безспорна духовна юрисдикция надъ всички страни отъ католическия свѣтъ.

Законодателството въ върска областъ принадлежи изключително на Папата и на неговитъ делегирани епископи и др. органи. Папата урежда праздниците, измѣня досегашнитъ законни духовни наредби, урежда юридическата личностъ на конгрегациитъ, религиозното обучение и брака, за който става дума по-долу.

Органътъ на св. Престолъ *Osservatore Romano* е много категориченъ въ своята оценка за суверенността на Папата, добита чрезъ новото споразумение. До сега, казва той, Папата нѣмаше припозната територия; сега вече има. Малката папска държавица е сега международна; тя е свободна, независима, неутрална по своята природа, а не поради съглашение съ нѣкои страни. И той завършва: „Пий XI бѣше все тѣй предпазливъ и дълбокомисленъ, както и неговитъ предшественици, до като единъ наследникъ на Кавура и на Ланца припозна и фактически подписа тѣзи истина: „Папата е роденъ суверенъ“.

Цѣлото художественно и книжовно-научно съкровище въ Ватиканската държава е въ владението на Папата и достояние на учени и посетители.

При евентуално недоразумение и дветъ страни се задължаватъ да дирятъ начинъ за полюбовно разбиране.

Въ международно отношение св. Престолъ запазва старитъ права и привилегии на активна и пасивна легация: да праща и приема дипломатически представители. Но св. Престолъ заявява, въ една клауза на договора, че ще остане чуждъ на свѣтскитъ домогвания между разнитъ държави и конгреси, свикани съ такива цели, освенъ ако сваденитъ страни се обърнатъ единодушно съ апелъ за помирителна мисия, като си запазва въ таквизъ случаи да упражни своята нравствена и духовна власть.

Св. Престолъ ще има свои пощенски марки, а също така и монети, както всички независими свѣтски суверени.

Съгласно съ конкордата, епископътъ е длъженъ да дава клетва споредъ сжщата формула, която е установена въ конкордата съ Полша. Тъзи клетва гласи: „Предъ Бога и надъ св. Евангелия, кълна се и обещавамъ, както подобава на епископъ, вѣрность на италианската държава. Кълна се и обещавамъ да зачитамъ и да карамъ моето духовенство да зачита краля и правителството, учредено споредъ конституционнитѣ закони. Кълна се и обещавамъ, освенъ това, че нѣма да участвувамъ въ никакво съглашение, нито ще участвувамъ въ никое събрание, което би могло да увреди италианската държава, обществения редъ, нито ще позволя подобно участие на моето духовенство. Като се прониквамъ отъ доброто и интереса на италианската държава, ще гледамъ да избѣгвамъ всѣка повреда, която може да го застрашава“.

„Въ всѣка черковна служба въ Италия ще се прави молитва за благоденствието на италианския кралъ и на италианската държава“.

Сждебната духовна власть всецѣло се запазва за св. Престолъ. Обаче престѣпнитѣ деяния отъ общъ редъ на духовнитѣ лица на италианска територия се сждятъ отъ общитѣ сждилища; кралскиятъ прокуроръ за всѣки случай на привлечане къмъ углавна отговорность известява черковната власть, на която съобщава и издадената присжда

Вѣрското обучение ще става по книги, одобрени отъ черковната власть.

VI. Брачни правоотношения.

Най-важниятъ въпросъ, решенъ съ конкордата, е този за брака и бракоразвода.

Италианското правителство, като провъзгласява католическата вѣра за държавна, приема за напредъ за законни всички бракове, осветени отъ католическата черкова, споредъ католическото право и имъ придава граждански послѣствия, споредъ закона. Гражданскиятъ бракъ се запазва за некатолицитѣ.

Браковетѣ се публикуватъ както въ енорийскитѣ черкови, така сжщо и въ кметствата.

Веднага следъ вѣнчанието въ черкова, свещеникътъ ще обясни на встѣпващитѣ въ свещенъ съюзъ гражданскитѣ послѣдници отъ този институтъ, като имъ прочете членоветѣ отъ Гражданския кодексъ относно правата и длъжноститѣ на съпрузитѣ. Той самъ ще състави акта за вѣнчанието, отъ който въ петъ дневенъ срокъ, ще събщи пълень преписъ на общинската власть за да се впише въ книгитѣ за гражд. състояние.

Тъжби за унищожение на брака и бракоразвода се разглеждат отъ духовнитѣ сѣдилища. Изключително само тѣ сѣ компетентни да се занимаватъ съ подобни тъжби, както и съ освобожденията (dispenses) на консумирания бракъ.

Решенията относно брачнитѣ въпроси, когато станатъ окончателни, се представятъ за контрола на единъ особенъ Върховенъ сѣдъ за подписъ. Този сѣдъ за подписъ ще провѣри дали сѣ спазени наредбитѣ на каноническото право, засѣгащи компетентността на сѣдията, призоваването и законното явяване или отсъствие на странитѣ.

Тѣзи решения, както и постановленията на Върховния сѣдъ, които се отнасятъ до тѣхъ, ще се препратятъ на единъ апелативенъ сѣдъ по териториална подсѣдностъ, който съ заповедъ, издадена въ разпоредително заседание, ще ги обяви за изпълняеми, колкото се отнася до тѣхното гражданско действие, и ще нареди да се впишатъ въ книгитѣ за гражданското състояние въ полето (праздно мѣсто) срещу отбележения актъ за брака.

Колкото за драговолнитѣ разпускания (раздѣляния; separatio) св. Престолъ приема да бждатъ сѣдени отъ гражданскитѣ власти.

VII Заключение.

Много сѣ проблемитѣ, които извиква разрешението на „римския въпросъ“ особено отъ гледище на правнитѣ и международни отношения. Подобнитѣ ще бждатъ разрешавани постепенно. Нѣкои ще се уреждатъ чрезъ допълнителни споразумения съ италианското правителство. Други — съ конкордати. А не малко проблеми оставатъ да бждатъ разрешени на единъ католически Вселенски съборъ, какъвто се предполага да бжде свиканъ въ Ватикана презъ 1930 г.

Ще има, прочее, поводъ и възможность за повръщане по тѣзи проблеми и да се правятъ допълнения и поправки на онова, което е дадено въ този много кратъкъ очеркъ, който бързахме да дадемъ на нашия читателъ, за да го държимъ въ течение на единъ исторически и свѣтовенъ моментъ — важенъ и за каноническо-правнитѣ и за междудържавнитѣ отношения.

София, 20.II.1929 г.